

JÄTTE- BLÄCK- FISKAR

1884

Jättebläckfiskar
– Återutgivning
av text från 1884

av Dr Halfdan Kronström

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-129-2

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

De är en av havets mest mystiska varelser. De jättelika bläckfiskarna har fascinerat människan i århundraden, ja till och med årtusenden.

Det här är en e-bok som beskriver forskningens första kontakter jättebläckfisken.

Under antiken och medeltiden fanns det många sagolikhande berättelser om jättelika sjöodjur som anföll båtar och sänkte dem. När vetenskapen under 1700-talet började katalogisera djurvärlden dröjde det inte länge innan berättelserna om jättebläckfisken klassades till sagovärlden.

I den här e-boken får du läsa en berättelse från 1884 om hur forskarna

upptäckte att jättebläckfisken otroligt nog fanns på riktigt. Textens författare kallar sig ”Dr Halfdan Kronström”. Men det är en pseudonym för bokförläggaren Karl Fredrik Kruhs (1841–1917).

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Märkliga jätte- bläckfiskar

Den här texten publicerades ursprungligen år 1884 i tidskriften "Undrens verden" med rubriken "Jettebläckfiskar".

Författare till texten är Dr Halfdan Kronström (1841–1917).

Bläckfiskarne anses vara de högst utvecklade formerna bland »blötdjuren», men detta hindrar icke, att de hafva ett ytterst vidrigt utseende. Hufvudet, försedt med ett par särdeles stora framstående blänkande ögon, hvilka ensamma för sig äro tillräckliga att gifva djuret en spöklik prägel, har öfverst en krans af långa, starka, smidiga armfötter, brukade både som gripverktyg och ställflyttningsmedel samt ofta beväpnade med farliga sugvårtor. En rund mun med papegojnäbb sitter i midten mellan armfötternas fästplatser och i munnen sitter en taggig tunga; med sin andra ände utmynnars matsmältningskanalen i ett litet rör på hufvudets sida mellan ögonen. På Don Diegos fråga (i Corneilles Cid): »Har du hjerta, Rodrigo?» behöfver en bläckfisk aldrig stå i förlägenhet för svaret, ty han har tre hjertan. Utom det ordinarie hjertat finnas nemligen två extra hjertan, belägna vid de två gälarnes ändar. I jemförelse med hufvudet och de långa armfötterna är sjelfva kroppen vanligen föga betydande; den är

lik en tjock, klibbig, rund eller förlängd vält eller säck med en färg, hvilken skiftar som kameleontens. Bläckfiskarne äro nemligen begåfvade med stor känslighet, hvilken omedelbart återverkar på de ytterst fina och elastiska kroppsväfnaderna, så att färgen ögonblickligen skiftar allt efter djurets sinnesstämning. Men det är icke nog härmed: under inflytelsen af en lidelse eller rörelse betäckes huden till och med af små vårtor.

Bläckfiskarne, hvilka äfven kallas hufvudfotingar, lefva i alla haf men ega stor förkärlek för stränderna. De unga lefva helst i sällskap, men de gamla draga sig filosofiskt undan till någon enslig klippskrefva vid stranden, merändels några få fot under lägsta vattenytan. De äro glupska rofdjur och gripa sitt byte med de långa hufvudfötterna, hvilkas omarmning är fullkomligt oemotståndlig för de fiskar, kräftdjur m. m. som råka fast för dem; det har till och med gifvits exempel, att menniskor kramats till döds af sådana famntag. Mer än 200 olika bläckfiskar äro bekanta och nästan alla äro försedda med »blücksäck», hvarifrån de, när de retas eller skrämmas, pläga utspy en svartbrun vätska, hvilken grumlar hafsvattnet och sålunda skyddar dem, när deras mäktiga fiender och förföljare, hvalfiskarne, vilja gripa och spisa dem. Denna svarta vätska, som alls icke är treflig att blifva öfversprutad med, användes i aqvarellmålning, under benämningen »sepia», såsom en omtyckt färg.

Från de äldsta tider synas bläckfiskarne hafva spelat en framstående och äfventyrlig rol i hafskusttrakternas sagohäfder. Den gamla klassiska tidens naturhistoriska författare berätta underbara historier om djur af detta slag. Bläckfisken tyckes då varit hvad nu för tiden den stora hafsormen är. Det ryktbaraste af dessa vidunder var »kraken», och som liknade mer en liten ö än ett djur. Han var

länge en skräck för seglarne i dessa haf, emedan han påstods hejda skeppen i trots af vind, segel och åror och ofta opåräknadt vålda deras kantring. Den berömde och lärde biskopen Pontoppidan i Bergen, som lemnat värdefulla bidrag till kännedomen om Norges »naturlige historie», tryckta 1752—1754, beskriver krakens rygg efter hörsagor såsom hållande halfannan mil i omkrets och till utseendet liknande en mängd små öar, omgifna af något, som flyter liksom sjögräs; från dessa ser man slutligen ljusa horn uppsticka, som bilfva gröfre, ju högre de resa sig, och ibland uppträda höga och tjocka som ett medelstort skepps master. Till och med Linné hade i första upplagan af »Systema Naturæ» år 1735 inrymt en plats åt kraken under namn af »*Sepia microcosmos*» men ville sedan ej kännas vid djuret. I vårt århundrade har den franske naturforskaren D. de Montfort icke blott beskrifvit kraken utan äfven porträtterat honom, sysselsatt med att omfamna och förstöra rubb och stubb ett helt tremastadt skepp med besättning och allt. Men de Montfort var en skalk, som ville känna sina lättrogne landsmän på pulsen, och när han fann, att porträttet gjorde lycka, ångrade han att han icke låtit besten utsträcka sina armar till båda stränderna af Gibraltars sund eller draga en hel krigsflotta ned i hafvets djup.

I likhet med de flesta andra myter har kraken otvifvelaktigt uppspirat från något sanningsfrö, ehuru det numera knappast är möjligt att återfinna detta. Emellertid är det högeligen både lärorikt och intressant att se, huru den nyktra natursanningen i detta fall blifvit på senaste tiden befriad från länge öfverliggande massor af skrock och fabler. Flera år förrän tillvaron af jettestora bläckfiskar blifvit till fullo bekräftad hade naturforskarnes erhållit spridda, lösbrutna stycken af intyget härom. Flerstädes efter hand gjorda upptäckter

visade slutligen ovedersägligt, att det finnes bläckfiskar, hvilkas storlek vida öfverstiger den, som zoologerna velat tillerkänna djuren af denna klass.

Péron, Quoy, Gaimard, Molina, Harting, Rang m. fl hafva meddelat iakttagelser gjorda i detta hänseende. Steenstrup har offentliggjort en beskrifning öfver en kolossal bläckfisk, som han kallar *Architenthis dux* och som år 1853 uppkastades på jutländska kusten. Djurets kropp, som sönderstyckades af fiskarena för att nyttjas till bete på deras fiskkrokar, lemnade full last åt flera skottkärror; strupknölen var ensam så stor som ett barnhufvud och ett armstycke, som ännu förvaras, är stort som låret på en fullvuxen människa. Men särdeles intressant är den berättelse om ett bläckfiskfynd, som år 1861 meddelades franska vetenskapsakademien af löjtnant Bouyer, befälhafvare på franska ångkorvetten Alecton, och franske konsuln på Kanarieöarne S. Berthelot.

Alecton befann sig den 30 November 1861 klockan två eftermiddagen mellan Madeira och Teneriffa, då en vidunderlig bläckfisk anträffades simmande i vattenytan. Den var femton meter lång utom de förfärliga omkring 2 meter långa, med sugkoppar betäckta armfötterna. De utstående ögonen hade ofantlig vidd och en skräckinjagande fasthet. Kroppen, hvars bakdel slutade i två, stora, köttiga labbar eller fenor, var på vidaste stället 6 eller 7 meter i omkrets och ansågs ega en vikt af omkring 2,500 kilogram. Den var tegelröd.

Bouyer sökte i vetenskapens intresse bemäktiga sig det sällsamma odjuret. En mängd skott aflossades men gjorde ingen synbar skada; till slut utkastade djuret emellertid en mängd skum och blod i förening med klibbiga ämnen, som spredo en stark mysklukt. En harpun med löpknut utkastades och träffade djuret men lossnade,

hwarefter djuret uppdök på andra sidan om fartyget. Nästa gång lyckades harpunen fästa sig men fångstrepet gled längs efter det hala djuret och stannade först vid stjertlabbarne, och då man försökte hala bytet ombord, inträngde löpknuten i köttet och frånskilde kroppens yttersta bakdel, som ensamt kom ombord och befans väga omkring femtio kilogram.

Korvettens manskap ville hafva en båt utsatt för att fullfölja fångsten, men befälhafvaren vågade icke efterkomma deras begäran, emedan han fruktade att farkosten skulle kullvräkas af de mäktiga armfötterna, och jagten på det stympade odjuret upphörde derföre, sedan den pågått under tre timmar. Måhända var denna bläckfisk redan utmattad, efter någon föregående kamp, då han icke visade sig mera liflig i sina rörelser och icke heller begagnade sig af utvägen att spy bläck.

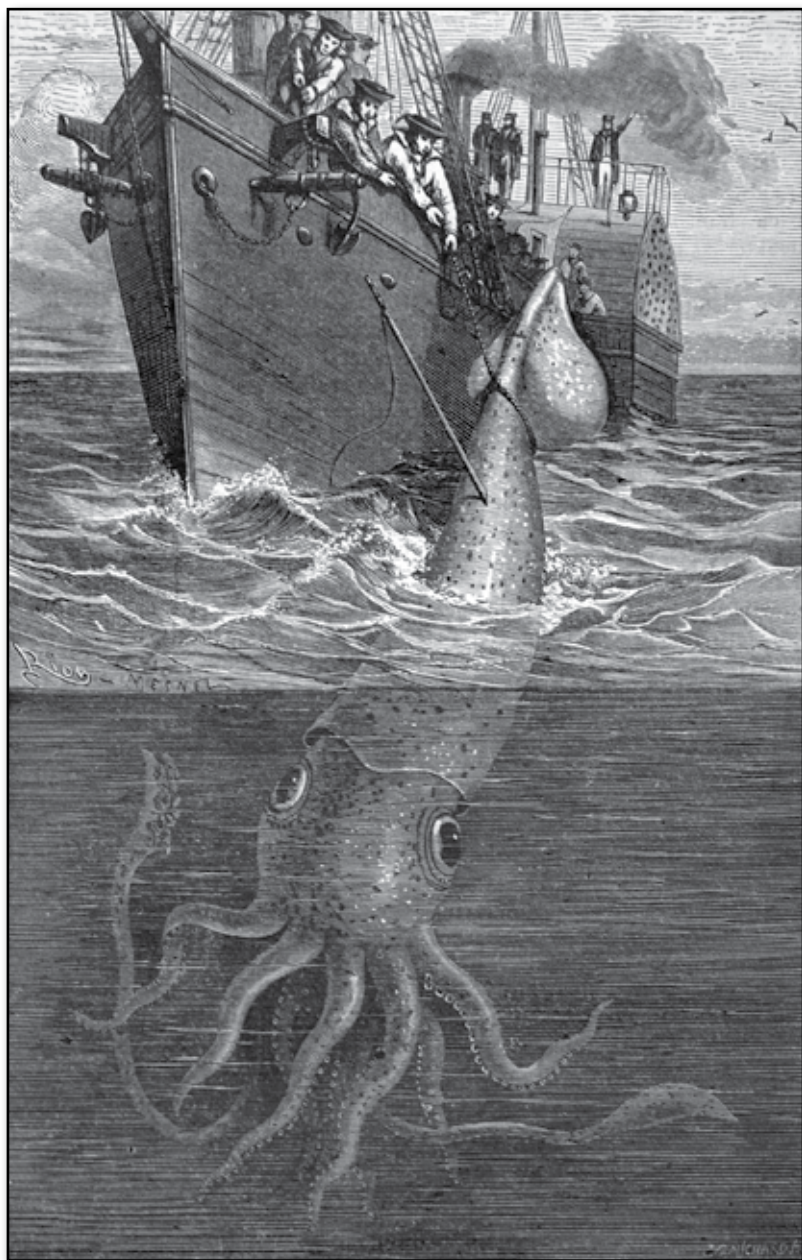
Vid Nordamerikas kust och speciellt i trakten af Newfoundland hafva flera gånger stora bläckfiskar påträffats. I Oktober 1873 voro två fiskare sysselsatta med sitt arbete i en liten båt i närheten af S:t John's i Conception Bay. De sågo på afstånd en flytande massa och rodde dit; en af dem slog ett slag med åran på det förmodade liflösa föremålet. Men det var en sofvande eller åtminstone hvilande bläckfisk, som nu sträckte sina armar mot båten, och just som två sådana grepo kring denna, afhöggos de med ett raskt yxhugg af ene fiskaren. Djuret spydde nu bläck och simmade bort. I förbigående må erinras, att simningen sker mycket snabbt och tillgår så, att det vatten, som insupits för andningen, åter stötvis utdrifves genom tarmöppningen mellan djurets ögon; en hydraulisk pumpinrättning af lika slag har försöksvis äfven användts för fartygs framdrifvande. En amerikansk zoolog har efter de afhuggna armdelarne be-

räknat armlängden till 10 meter och djurets totallängd till omkring 13—14 meter. — I November samma år fångades en stor kalmar¹ eller bläckfisk i ett fisknät vid Newfoundland; dess hela längd var 9 ½ meter, ögonen höllo 1 decimeter i tvärmått och sugvårtornas antal räknades till flera än tusen. Flera andra exemplar, vexlande i totallängd mellan 9 och 16 meter, träffades vid samma kust under åren 1870—75.

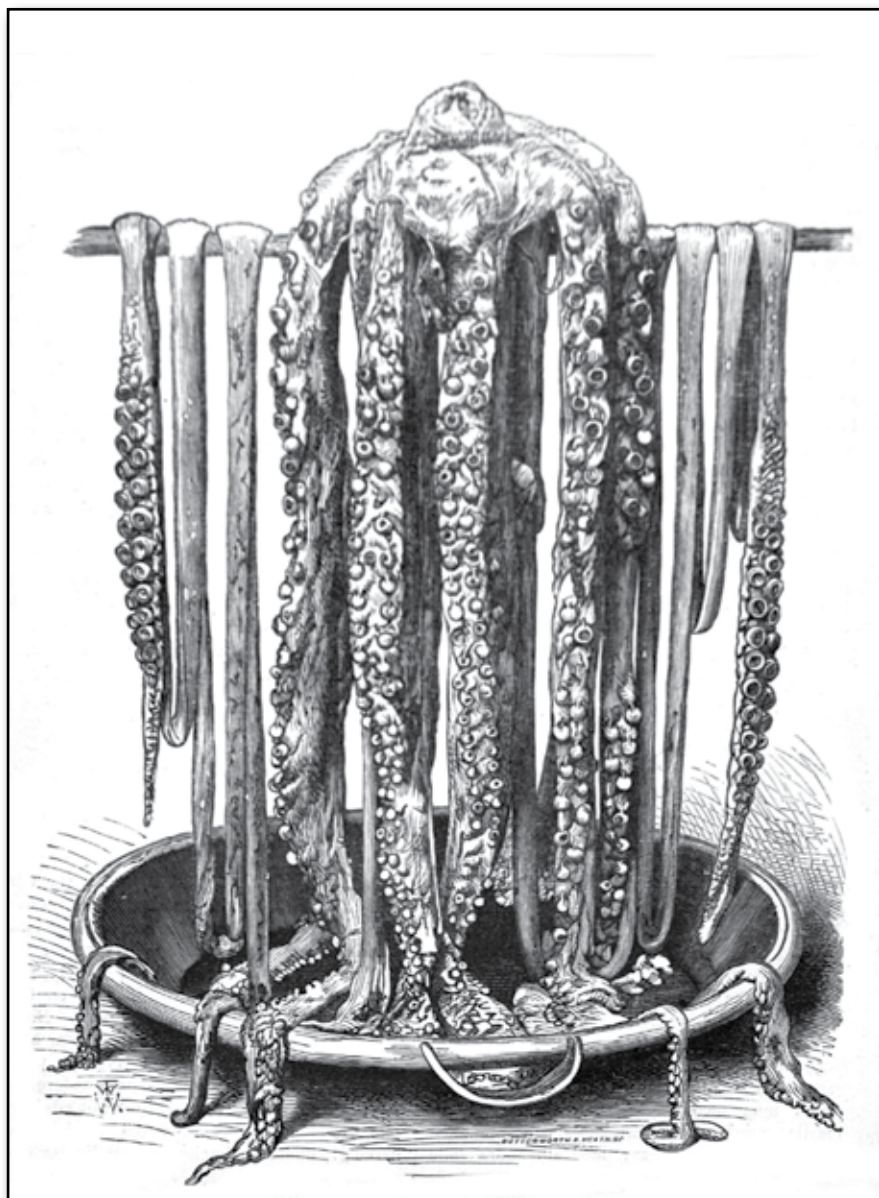
Vid irländska kusten såg besättningen på en fiskarbåt den 26 April 1875 en stor flytande massa, som de trodde vara ett skeppsvrak. De styrde dit och funno en ofantlig bläckfisk, ligande stilla och solande sig i vattenytan. Försigtigt närmande sig, lyckades de att afkapa en af armarne. Nu vaknade odjuret och rusade med förfärlig fart undan; det förföljdes och upphans några mil ute i öppna hafvet, der en annan arm och hufvudet röfvades, hvarefter kroppen sjönk. Dessa delar förvaras nu i museet i Dublin; de förskrifva sig från en kalmar. Kalmarerna hafva åtta kortare armfötter och två längre tentakelarmar. Den ena af de tagna armarne är 2 ½ meter lång, den andra 9 meter.

Det må väl väcka förvåning, att dessa jattedjur först på aldra senaste tiden blifvit öfverraskade och gripna i den lefvande verkligheten. Vi kunna häraf draga den slutsatsen, att i hafvens djup, dolda för verldens ögon, lefva varelser, större och sällsammare än någonsin vår filosofi kunnat drömma om.

1 *I bläckfiskarnes familj äro tre släkten i synnerhet framstående: åttfotingarne med 8 armfötter samt kalmarna och sepiorna, hvika begge hafva 10 armfötter, 8 kortare och 2 längre.*

Jettebläckfisk anfallen från »Alecton».

Hufvud och armar af jettebläckfisk funnen vid Newfoundland.

Platser som nämns i e-boken.

Viktiga ord och personer

Corneille, Pierre.

[1606–1684] Fransk författare. Hans mest kända verk är ”Le Cid” som publicerades 1636. Corneille är en av de mest inflytelserika franska författarna och kallas ofta för det moderna franska dramas fader.

De Montfort, Pierre Dénys.

[1766–1820] Fransk natur-forskare. Är mest känd för sin forskning om jättebläckfisken Architeuthis.

Fot.

Längdmått. En fot motsvarar 29,6 cm.

Mil.

Fram till 1889 då metersystemet infördes var en en mil lite mer än 10 km, 10 688,54 meter.

Molina, Juan Ignacio.

[1740–1829] Chilensk präst och naturforskare. Tvingades fly från landet när jesuiterna förbjöds. Flyttade då till Bologna och blev professor i natur-forskning. Är mest känd för sitt verk ”Saggio sulla Storia Naturale del Chili” (1782) som var den första

boken om Chiles naturhistoria och där många nya arter beskrivs för första gången. Har fått ge namn åt flera växtarter.

Pontoppidan, Erik.

[1698–1764] Dansk kyrkoman, författare och ornitolog. Utsågs till biskop i Bergen 1745. Skrev ett stort antal historiska och teologiska böcker. Är mest känd för sina historiska verk "Marmora danica" (1739–1741) och "Norges naturlige historie" (1752–1754).

Quoy, Jean René Constant.

[1790–1869] Fransk zoolog specialiserad på marint liv. Har fått ge namn åt ett flertal olika djurarter, bland annat en haj och en purpursnäcka.

Steensrup, Japetus.

[1813–1897] Dansk biolog och zoolog vid Köpenhamns universitet. Var den förste forskaren som insåg att vissa skalbankar skapats av människor. Dessa kallas i dag kjökkenmøddingar.

von Linné, Carl.

[1707–1778] Botaniker, läkare och zoolog. En av Sveriges mest berömda vetenskapsmän.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"
- "Solgudens yxa och Tors hammare"

Arkeologi

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)